

ԳՐԻԳՈՐ ՄԱԳԻՍՏՐՈՍԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՒԱՏԱՄՔԸ

Գրիգոր Մագիստրոս Պաշլաուենին ապրեց եւ գործեց բուռն իրադարձութիւններով յագեցուած ժամանակաշրջան, ահանատես եղաւ սելջուկ-թուրքական առաջին արշաւանքներին, Հայոց Բագրատունիների թագաւորութեան անկման ցաւազին գործընթացներին, Հայաստանի հանդէպ Բիւզանդիայի նենգադրուծ քաղաքականութեան կործանարար հետեւանքներին: Վաղ հասակից նրա մէջ սնուցուել էր հայրենասիրութիւն, Հայոց պետականութեան, Հայ Առաքելական եկեղեցու հայրենադիր հիմքերի պաշտպանութեան գաղափարը: Նրա քաղաքական հաւատամքը ձեւաւորուեց հօր՝ Վասակ Հոյունի¹ հայոց սպարապետի եւ հօրեղբօր՝ քաջապանծ սպարապետ Վահրամի զօրաւոր ազդեցութեան ներքոյ: Գրիգորն ականատես եղաւ օղուկ-թուրքերի դէմ 1021 թ. հօր գլխաւորութեամբ հայ ռազմիկների մղած հերոսամարտին, երբ Վարդան Արեւելցու հաղորդման համաձայն, «ի գալ Թուրքին ի Դուխն եւ սփռել ասպատակս, ել ընդդէմ նոցա քաջն Վասակ եւ ցուցեալ մեծ քաջութիւն...»²: Գրիգորը հիանում էր հօրեղբօր՝ Վահրամ Պաշլաուենի զօրավարի մարտական սիրանքներով, հայրենասիրական խոյանքներով: Հօրեղբօր եղերական մահուան առթիւ 1045 թ. սիւնեաց արքեպիսկոպոսին յղած թղթում Գրիգորը հոգու ողբով գրում է, որ Վահրամն իր քաջութեամբ, իմաստնութեամբ, բարութեամբ ու բարեգործութեամբ, հայրենասիրական սթափ գործելակերպով անզուգական էր, յար եւ նման Հոմերոսեան հերոսներին: Անշուշտ, Գրիգորը ծանօթ էր եւ ընթերցել էր Մարմաշէնի վանքի կառուցման առթիւ տակաւին 1029 թ. հօրեղբօր թողած արձանագրութեանը, որը նաեւ պատգամ էր հարազատ տոհմի գալիք սերունդներին: Արձանագրութեան մէջ

¹ ՄԱՏԹԷՈՍ ՈՒՌՀԱՅԵՑԻ, Ժամանակագրութիւն, Վաղարշապատ, 1896, էջ 67:

² Հաւաքումն Պատմութեան Վարդանայ Վարդապետի, Վենետիկ, 1862, էջ 98:

³ Տէ՛ս Գրիգոր Մագիստրոսի քրքերը, ի լոյս ընծ. Կ. Կոստանեանց, Արեքսանդրապոլ, 1910, էջ 37-39:

նշուում էր, որ Պահլավունիները միշտ եղել են «ամենայն տամբ եւ տոհմիւ հաւատարիմք տերանց մերոց եւ նահատակեալ ի վերայ տանս Հայոց աշխատութեամբ եւ արեամբ մեր եւ որդւոց մերոց...»⁴: Պահլավունիների փառապանծ աւանդների պահպանմանը նախանձնախնդիր էր նաեւ Գրիգոր Մազիստրոսը, վեհակշիռ մտքի տէրը, ականաւոր եւ բազմահմուտ գիտնականը⁵:

1040 թ., ինչպէս յայտնի է, վախճանուեցին Հայոց թագաւորներ Յովհաննէս-Սմբատը եւ Աշոտ Դ-ը: Հայոց զօրքը մասամբ ցրուեց, շատերը հակուեցին Բիւզանդիայի կողմը: Թեւեւ էր, թէ վերջինս ի զօրու է դիւրութեամբ տիրանալ Անի մայրաքաղաքին եւ իրագործել Յովհաննէս-Սմբատի չարաքաատ կտակը: Սակայն երբ կայսրութեան զօրքը պաշարեց Անին, «յայնժամ,- հաւաստում է մատենագիրը,- ժողովեցան մնացեալ գորքն Հայոց առ մեծ սպարապետն Վահրամ Պախլաւունին եւ խնդրէին ելանել ի պատերազմ ի վերայ գորացն Հոռումոց»⁶:

Պահլավունիների հայրենասիրական ուղեգծին հետեւողականորէն դիմադարձում էր բիւզանդամէտ իմբաւորումը՝ Վեստ Սարգսի եւ Պետրոս Գետադարձ կաթողիկոսի գլխաւորութեամբ: Թէեւ Վեստ Սարգիսը Գրիգոր մագիստրոսի դստեր ամուսինն էր⁷, սակայն ոչ նրա կողակիցը, եւ ոչ էլ աները չկարողացան ազդել Սարգսի հայրենադաւ դիրքորոշման վրայ եւ նրան ետ պահել ոճրաշաւիղ արարքներից: Վեստ Սարգիսը ժամանակին շահել էր Յովհաննէս-Սմբատի վստահութիւնը եւ նոյնիսկ նրա կեանքի վերջաւոյսին դարձել էր նրա հոգաբարձուն, յոյս ակնկալելով, որ այդ թագաւորի վախճանուելուց յետոյ Բիւզանդիայի հովանաւորութեամբ կարող է բազմել Հայոց թափուր գահին⁸:

Հայրենադրուծ իշխանի փառամոլ նկրտումներին վերջ տալու նպատակադրումով Պահլավունիները (այդ թւում նաեւ Գրի-

⁴ И. Орбели, Надписи Мармашена ("Избранные труды", Ереван, 1963, с. 442).

⁵ V. LANGLOIS, Memoire sur la vie et les ecrits du prince Grégoire Magistros, duc de la Mesopotamie, auteur arménien du XIe siecle ("Journal Asiatique", XIII, Paris, 1869, p.3).

⁶ ՄԱՏԹԵՈՍ ՈՒՌՀԱՅԵՑԻ, էջ 85-86.

⁷ Տէ'ս ՀԱՅՐ ՂԵՒՈՆԴ Ա.ԼԻՇԱՆ, Ծիրակ, Վեսեմեկ, 1881, էջ 135.

⁸ Տէ'ս Պատմութիւն Արիստակիսի Լաստիվերտցոյ, աշխ. Կ. Իւզրաշեանի, Երեւան, 1963, էջ 57-58.

գոր Մագիստրոսը) 1043 թ. թագաւոր հռչակեցին տասնութամեայ Գագիկ Բ-ին: Արիստակէս Լաստիվերտցու վկայութեամբ Վահրամ Պահլավունին «այր հօր եւ անուանի... հանդերձ Իւրով ազգակցօք, որդւով եւ եղբորորդւով իբրեւ երեսուն ազատօք ... կոչեալ առ ինքեանս գԳագիկ որդի Աշոտոյ, թագաւորեցուցին ի վերայ իւրեանց, եւ իմաստութեամբ եւ հմարիւք մուծին ի քաղաքն»⁹:

Մատթէոս Ուռհայեցիին Գագիկ Բ-ի օծումը վերագրում է Գրիգոր Մագիստրոսին, գրելով, որ վերջինիս հրամանով է Գագիկին օծել «սրբակեացն Մեծն Մարցեն, որոյ անուն ըստ նախնոյն իւրոյ Գրիգոր անաչի... սա թագաւորեցոյց գԳագիկ ի վերայ տանս Հայաստանեայց»¹⁰: Նոյն է հաւաստում նաեւ Սմբատ Սպարապետը¹¹:

Հասկանալի է, Գրիգոր Մագիստրոսը չէր կարող օծել նորընծայ արքային, քանի որ լինելով աշխարհական, զուրկ էր եկեղեցական կարգից: Ուստի միանշանակ կարելի է ասել, որ «Մեծըն Մարցեն»¹² նոյն ինքը՝ ժամանակի Հայոց կաթողիկոս Պետրոս Գետադարձն էր, իսկ Ուռհայեցու «որոյ անուն ըստ նախնոյն իւրոյ Գրիգոր անաչի» արտայայտութիւնը վերաբերում է օծողին այդ ծիսահանդէսը կատարել հրահանգող Գրիգոր Մա-

⁹ Նոյն տեղում:

¹⁰ ՄԱՏԹԷՈՍ ՈՒՌՀԱՅԵՑԻ, էջ 86-87:

¹¹ Տէ՛ս Սմբատայ Սպարապետի Տարեգիրք, Փարիզ, 1859, էջ 67:

¹² Այս անուանումը տեղիք է տուել տարակերպ մեկնութիւններին Գր. Մագիստրոսի Թղթերի հրատարակող Կ. Կոստանեանցի կարծիքով «Մեծն Մարցեն» նոյն ինքը Պետրոս Գետադարձն էր: Նա նաեւ ենթադրում է, որ «գուցէ Մեծն Մարցեն վերաբերէր Վահրամին, քանի որ նախաձեռնողը նա էր» (տե՛ս Գր. Մագիստրոսի թղթերը, առաջաբան, էջ ԼԸ, ծան. 2): Մ. Օրմանեանի ենթադրութեամբ «մեծն Մարցեն» մագիստրոս (կամ մաստեր) կոչման աղաւաղուած ձեւն է (տե՛ս Ազգապատում, Ա. Ս. Էջմիածին, 2001, էջ 1430): Հր. Բարթիկեանի կարծիքով «Մեծն Մարցեն» դարձուածը Ուռհայեցու բնագրում հետագայում արուած ընդմիջարկութիւն է՝ «Մարցին» (եզիպտացին) մականունան աղաւաղումը, ուստի վերջինիս տակ պէտք է ենթադրել Գրիգոր Մագիստրոսի որդուն՝ Վահրամ Բ. կաթողիկոսին (հայրապետ է դարձել 1066 թ.), որը Եզիպտոսում հայրապետական աթոռ էր հաստատել (տե՛ս ՄԱՏԹԷՈՍ ՈՒՌՀԱՅԵՑԻ, Ժամանակագրութիւն, առաջաբան, թարգմ. եւ ծանոթագրութ. Հր. Բարթիկեանի, Երեւան, 1973, էջ 316, ծան. 162):

գլխատրոսին: Պետրոս կաթողիկոսի ծննդավայրը յայտնի է: Գուցէ «մարցէն» բառը նրա ծննդավայրն է նշում եւ ուղղելի է «Մարցին» (Եգիպտացին) ձեւով: Գրիգոր մագիստրոսը մտաւոր, գիտական մերձաւոր առնչութիւններ ունէր Պետրոս կաթողիկոսին: Դրանք պահպանուեցին նաեւ 1045 թ. յետոյ, երբ վերջինիս ուղղած թղթերից մէկում նա գրում է՝ «Գիտեմք, որ հոգաս միշտ վասն իմ»¹³:

Մատթէոս Ուռհայեցին հաղորդում է, որ «Ժողովեցան ամենայն նախարարքն Հայոց առ հայրապետն Տէր Պետրոս եւ օծին ԳԳազիկ քաղաւոր ի վերայ ամենայն տանն Հայոց»¹⁴:

Գրիգոր Մագիստրոսը սթաւիօրէն գնահատեց թուրք-սելջուկների հրոսախմբերի յարձակումների կործանարար ազդեցութիւնը Հայաստանի քաղաքական ճակատադրի վրայ եւ զօրակից եղաւ նրանց դէմ Գազիկ Բ.ի ձեռնարկած յարձակմանը, որը պատկուեց յաջողութեամբ: Գազիկ Բ., վկայում է Ուռհայեցին, այդ յարձակումից առաջ զօրքով շրջում էր «ընդ աշխարհս հայրեմեաց իւրոց եւ զամենայն անհնազանդսն ի հնազանդութիւն ածէր»¹⁵: Գրիգոր Մագիստրոսն օժանդակել է թագաւորին կենտրոնախոյս ուժերի դէմ նրա մղած պայքարում: Այնուհետեւ Գազիկը «քազմութեամբ զօրօք» շարժուել է դէպի Այրարատ, կամենալով «առնուլ զվրէժխնդրութիւն յազգէն հարաւայնոյ: Յայնժամ սպառազինեալ մեծի իշխանին Գրիգորի որդի Վասակայ Պաիւստունոյ եւ երթեալ զօրօք բանակս հարկանէր ի վերայ գետոյն Հուրաստանի մերձ ի Բջնի մեծի ամրոցին»: Պահլաւունեաց այս ոստանի մատոյցներում էլ հէնց տեղի ունեցաւ վճռական մարտը, երբ «զօրքն Հայոց յաղթեցին զօրացն Պարսից, եւ արարին կոտորած մեծ ի վերայ Հուրաստանի գետոյն եւ զիշխանս քուրք զօրացն ձերբակալ արարին եւ մնացեալքն փախստական գնացին ի պարսիկս»¹⁶:

Այս յաղթանակով փաստօրէն աւելի կոտորեց Բագրատունիների եւ Պահլաւունիների զինազաշինքը, որը հակահորէն ամրակայացնում էր երիտասարդ արքայի դիրքերը: Երկու տների սըրբազնագործուած զինակցութիւնը թէեւ մնաց անխախտ, սակայն

¹³ Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերը, էջ 12:

¹⁴ ՄԱՏԹԵՈՍ ՈՒՌՀԱՅԵՑԻ, էջ 86:

¹⁵ Նոյն տեղում, էջ 87:

¹⁶ ՄԱՏԹԵՈՍ ՈՒՌՀԱՅԵՑԻ, էջ 87-88:

փոքր-ինչ յետոյ տարապարտօրէն վատացան Գրիգոր Մագիստրոսի եւ Գազիկ Բ-ի յարաբերութիւնները: Այդ տխուր փաստն անշուշտ, ունէր նաեւ անձնական դրդապատճառներ: Այն հիմնականում հետեւանք էր Վեստ Սարգսի անարգ արարքներին: Չկարողանալով աներոջը՝ Գրիգոր Մագիստրոսին հակադրել հայոց թագաւորին, Սարգիսը երկու զօրեղ տոհմերի միջեւ սեպ խրելու նպատակարդումով ամէն կերպ ջանաց թշնամանք սերմանել Գրիգոր Մագիստրոսի եւ Գազիկ Բ-ի միջեւ, վերջինիս ներշնչելով այն միտքը, որ իբր Մագիստրոսը սատարում է Հայոց թագաւորութեան դէմ Բիւզանդիայի դաւադիր ձեռնարկումներին: Գազիկ արքան անսաց ամբաստանողին եւ հալածանքներ սկսեց Գրիգոր Բջնեցու դէմ, որը Անիի Սարգիս վարդապետին յղած թղթում դառնացած գրում է, որ ինքը միշտ ջանացել է պաշտպանել հայրենիքի սահմանները: «Ես,- գրում է նա,- ոչ խրամատել փութացայ, այլ խնամակալել», ի հակալիչու նրանց, ովքեր քանդում են հայրենիքի սահմանները (զգցանկ հայրենիք)»¹⁷:

Մագիստրոսը լիովին հասու էր իր շուրջը հիւսուած դաւին եւ Աստծոց խնդրում էր. «փրկեա զանձն իմ ի խորամակնութենէ ևնցա... համբարձի զաչս իմ, մի ամաչեցից եւ մի ծիծաղեցից զիմեւ թշնամիք իմ»: Իսկ նրա թշնամիները տեսնելով էին՝ «ե՞րբ իցէ զի մեոցի եւ կորիցէ անուն ևնրա»¹⁸: Թշնամիները միակամ եւ միաբան էին եւ, ինչպէս գրում է Մագիստրոսը,- «ևոքա որպէս առիւծ վարանիմ ի դարանի յափշտակել զիս. եւ դարձեալ պատեցան զիմեւ, ուշ եղեալ խոնարհեցուցանել զիս յերկիր. եւ զի միաբանութեամբ յարուցեալ ի վերայ իմ..., հատուցանել ինձ չար փոխանակ ընդ բարոյ ատելութիւն փոխանակ սիրոյ իմոյ»¹⁹:

Գուցէ հակառակորդ հոսանքին տօն է տուել նաեւ Պետրոս կաթողիկոսը, որի նկատմամբ Մագիստրոսը անթաքոյց համակրանք էր տածում: Դաւադրութիւնը, որ գերծ չէր անձնական եւ քաղաքական շահարկումներից, տուեց իր դառը պտուղները: Մագիստրոսը կծու, անիրական որակումներ է անում Գազիկ Բ-ի հասցէին, նրան համեմատելով սեռական անուժութեամբ, յաճախամիզութեամբ տառապողի, արուամոլի ու անողջամիտի

¹⁷ Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերը, էջ 55:

¹⁸ Նոյն տեղում, էջ 52:

¹⁹ Նոյն տեղում, էջ 52-53:

հետ: Իր հանդէպ Գագիկ արքայի վերաբերմունքը Մագիստրոսը համարում է նրա անփորձութեան, երիտասարդութեան արդիւնք: Գագիկը,- գրում է նա, «ոչ երկիւղիւն Աստուծոյ ի մանկական տիսն վարժի, կարծեմ, եթէ ոչինչ օգտէ. քանզի չար ախտ անձին հանդիպի ի վատքար հրահանգից եւ յանուսումնութենէ եւ ի չար ունակութենէ»²⁰: Ստեղծուած պայմաններում Գրիգոր Մագիստրոսը ստիպուած Անիից հեռացաւ Ամբերդ ամրոց՝ Պահլաւունիների միւս կենտրոնը, իսկ այնտեղից՝ Բջնի:

Գագիկ Բ. շուտով զգաց, որ Գրիգոր Մագիստրոսն անպարտ է: Նա համոզուեց, որ նախկինի պէս երկրի համար բարդ ու օրհասական իրավիճակում իրեն յենարան կարող են լինել զըլ՝ խաւորապէս Պահլաւունիները՝ ի դէմս Վահրամ զօրապետի, Գրիգոր Մագիստրոսի եւ նրանց շուրջը համախմբուած գործուն ուժերի: Ուստի Գագիկն Անիի Սարգիս վարդապետին ուղարկեց Գրիգոր Մագիստրոսի մօտ, որպէսզի տարհամոզի նրան եւ փոխել տայ երիտասարդ արքայի հանդէպ նրա դիրքաւորումը: Սարգիս վարդապետը նախ մեկնեց Ամբերդ եւ այնտեղից թուղթ յղեց Բջնիում գտնուող Մագիստրոսին, յորդորելով մոռացութեան տալ արքայի հետ ունեցած վէճերն ու հակամարտութիւնը եւ նախկինի պէս հաւատարմութիւն դրսեւորել նրա հանդէպ: Սակայն Մագիստրոսը մնաց անդրդուելի՝ իր նկատմամբ արքայի ցուցաբերած տարապարտ վերաբերմունքի պատճառով, նրան բնորոշելով՝ որպէս «մանկամիտ», ուրիշի ազդեցութեանը ենթարկուող:²¹

Գրիգոր Մագիստրոսն անշուշտ, նկատի ունէր Հայաստանում խմորուած կացութիւնը, երբ Վեստ Սարգիսն ու իր կողմնակիցները մի պահ նոյնիսկ դարձան դրութեան տէրը: «Իմ է,- գրում է նա,- բոլորիցն քեկումն ... մարմնորժիմ, ոչ տեսանելով զելս իրացն»: Խորատես քաղաքականագէտը հասկանում էր, թէ ինչպիսի վտանգ է սպառնում հայրենի երկրին՝ Վեստ Սարգսի գլխավորած խմբաւորման դաւադիր ձեռնարկումների պատճառով: Նա վշտից տոչորուած գոչում է «գիա՞րդ վիճակեցաք ի վերջին աւուրս, վիատեալք եւ վիրաւորեալք վատթարութեամբ եւ միայն եղեալք վատնիչք տէրութեան գանձուն»: Նա նկատում է նաեւ, որ արդիւնքում «տարագիր մեզ լինել տակաւին

²⁰ Նոյն տեղում, էջ 68-69,

²¹ Տե՛ս նոյն տեղում, էջ 52,

հասանել, եւ ոչ յարկա հարցն հանգչիլ»²²: Հայաստանի անյոյս ու թշուառ կացութիւնը նկատի առնելով՝ նա ոգեկոչում է հայոց նահապետներին, թագաւորներին, ի հարկէ, նաեւ Բաղրատունի գահակալներին, նշելով, որ խամբել է հայոց փառքը, քանի որ այլեւս չկան նրանց արժանի յետնորդներ²³:

Մագիստրոսը շարունակեց Գագիկ Բ-ի հանդէպ իր անբաժնահաճ վերաբերմունքը, նրա հասցէին նետելով թունալից խօսքեր, նրան մեղադրելով այն բանում, որ իբր արքան իր հանդէպ «մահ եւ կապանս հնարէր գաղտնի, զի ի կենացս լուծցէ. եւ ամենեցուն պատուիրէր քշնամեաց իւրոց եւ իմոց, որք յաղագրս նորա մաքառէին քնդ իս...»²⁴: Այս պայմաններում նա ստիպուած հեռանում է Տարօն, մերժելով թագաւորի հաշտութեան առաջարկը: Տարագրուած Մագիստրոսն իրեն համեմատում է մայրական կաթից զրկուածի, իր հայրերի գերեզմանոցում հանդէլու իրաւունքից զուրկ մնացած հայրենակորոյս աստանդականի հետ²⁵:

Այդուհանդերձ Գրիգոր Մագիստրոսը չվարանեց արքայի հետ հաշտութեան եւ համագործակցութեան եզրերի դիմել: Գագիկ Բ-ին յղած պատասխան նամակում Մագիստրոսը նրան յորդորում է. «Զմտաւ ա'ծ զքսութիւն ոմանց եւ զ'ի չարն եւ ի վատքարագոյնսն կողմ՝ զհակամիտօղսն զքեզ խրատողացն... Եւ ի բարձրագոյնն մակարդակ լեառն ձգեա՝ զոյդ վեհական խոհեմութիւն»²⁶: Նա արքային յորդորեց փակել իր դէմ թշնամանք յարուցողների երախները եւ չխոցոտել իրեն, խոստանալով ներել նրան: «Եւ ես ներեմ եւ աղաչեմ, որ ձեզ կեանք տայ եւ բարի միտս, ո'ղջ լերուք», եզրափակում է իր խօսքը Մագիստրոսը²⁷:

1045 թ. Գագիկ Բ., չանսալով Վահրամ Պահլավունու եւ նրա կուսակիցների յորդորներին, Վեստ Սարգսի եւ Պետրոս կաթողիկոսի խորհրդով ընդունեց Մոնոմախ կայսեր հրաւերը եւ ընկաւ նրա լարած որոգայթը, զրկուելով թագաւորական գահից: Գրիգոր Մագիստրոսը նոյնպէս դարձաւ կայսեր նիւթած դաւադ-

²² Նոյն տեղում, էջ 62:

²³ Տէ'ս նոյն տեղում, էջ 59-61:

²⁴ Նոյն տեղում, էջ 139:

²⁵ Տէ'ս նոյն տեղում:

²⁶ Նոյն տեղում, էջ 210:

²⁷ Նոյն տեղում, էջ 212-213:

րուլթեան զոհը եւ Գազիկ Բ.ի ետեւից մեկնեց Կ. Պոլիս, որտեղ նա ճաշակեց Հայոց թագաւորութեան վերացման դառնութիւնը²⁸ :

Կայսեր կամքով զահրնկէց արուած Պետրոս կաթողիկոսին յղած նամակում Գրիգոր Մագիստրոսը դառնութեամբ գրում է, որ հաւատացել է ստայօղ խոստումներին եւ երբ վերադարձել է հայրենիք, տեսել է, որ այն վաճառուած է, իրենք յայտնուել են հալածականների, տարամերժուածների վիճակում²⁹ :

Այդպիսով Գրիգոր Մագիստրոսն ընկաւ Հայոց անկախ պետականութեան վերացմանը նպատակաւորուած կայսեր լարած նոյն որոգայթը, որին զոհ գնաց նաեւ հայոց թագաւորը:

Հակառակ վերը յիշատակուած տեղեկութիւններին, Սամուէլ Անեցիին գրում է, որ իբր Գրիգոր Մագիստրոսը Բագրատունեաց վերջին թագաւորի նկատմամբ ունեցել է նոյն դիրքաւորումը, ինչպիսին ունէին Վեստ Սարգիսն ու Պետրոս Գետադարձը: Այս երեքը, գրում է Ժամանակագիրը, «նեմգեցին գԳազիկ եւ գԱնի ետուն ի կայսրն Յունաց. վասն որոյ ելին ի բլնիկ աշխարհէն իւրեանց՝ տէր Պետրոս եւ Գրիգոր Վասակայ որդին. Գազիկ եւ այլ իշխանք Հայոց եւ եկին ի Հոռոմս»³⁰:

Ամենայն հաւանականութեամբ, Գազիկ Բ. Կ. Պոլիս է մեկնել առանց Գրիգոր Մագիստրոսի կարծիքը հաշուի առնելու: Ըստ երեւոյթին արդէն տարագիր եղած Գազիկ Բ. Մագիստրոսին նամակ է ուղարկել, նրան մեղադրելով իրեն չստատրելու համար: Պատասխան թղթում Մագիստրոսը գրում է. «Այլ դու եթէ ի մէնջ զօգնութիւն խնդրեցեր, ո՞ր էր, որ օգնէր. ո՞ւր արար տեղեակ գիս. գիարդ քանաչես գիս՝ հալածելոցն հաւաքի՞չ կամ խոռվութեան շիջուցիչ, եթէ ընդ խազմարարս խոռվիչ, ասա՛ առաջի տեառն»³¹:

Հայագիտութեան մէջ հնչել են կարծիքներ՝ Գրիգոր Մագիստրոսի բիւզանդամոլութեան մասին: Իբր նա «այնքան էր տոգորուած բիւզանդական գաղափարներով, որ հեշտութեամբ կարող էր մոռանալ հայրենիքի շահերը»³², - գրում է Լէոն: Այլ

²⁸ ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ԼԱՍՏԻՎԵՐՏՑԻ, էջ 62:

²⁹ Տէ՛ս Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերը, էջ 13:

³⁰ ՍՍՄՈՒԷԼ ԱՆԵՑԻ, Հաւաքմունք ի գրոց պատմագրաց, Վաղարշապատ, 1893, էջ 107-108:

³¹ Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերը, էջ 210:

³² ԼԷՕ, Հայոց պատմութիւն, հտ. Բ. («Երկերի ժողովածու», հտ. Բ., Երեւան, 1967, էջ 646):

առիթով վաստակաւոր պատմաբանը մեղմելով Մագիստրոսին իր տուած բնութագիրը, գրում է, որ «յունական կուսակցութեան երրորդ խոշոր ներկայացուցիչ Գրիգոր Բջնեցին աւելի չափաւոր հակումներ էր ցոյց տալիս ամենից առաջ հէնց այն պատճառով, որ նրա մէջ խօսում էր տոհմային ինքնասիրութիւնը»³³։

Լէոյի կարծիքով Կ. Պոլիս մեկնած Գրիգոր մագիստրոսը «մեկնակ մնացած ուխտադրութեան գոհ դարձած Գագիկի կողմը չանցաւ՝ հայրենի շահերը պաշտպանելու համար, այլ բոլորովին հակառակ ուղղութիւն բռնեց», իր տիրոջթնները յանձնելով կայսեր, որով իբր նա «առաջին խոշոր եւ կործանարար հարուածը» հասցրեց Գագիկի դատին³⁴։ Բայց չէ՞ որ Արիստակէս Լաստիվերտցին՝ ժամանակամերձ պատմիչը, գրում է, որ Գրիգոր Մագիստրոսն իր կալուածները յանձնել է կայսեր միայն այն ժամանակ, երբ համոզուել է, որ այլեւս Գագիկ Բ.ին թոյլ չեն տալու հայրենիք վերադառնալ։ «Գրիգոր որդի Բագին Վասակայ,- գրում է պատմիչը,- ելեալ եւ նա գնաց առաջի թագաւորին։ Եւ Բագի այր իմաստուն էր եւ խելամուտ յոյժ աստուածային գրոց, որպէս թէ ո՛չ այլ ոք, իբրեւ ետեւ եթէ ոչ եւ թողոյց Գագիկ ի տեղի իւր, յառաջ կացեալ տայ զբանալին Բջնոյ ցթագաւորն, եւ զամենայն զիւր գհայրենի ժառանգութիւնն»³⁵։

Մէկ այլ կարծիքի համաձայն, Գրիգոր Մագիստրոսն իբր թէ եղել է «Յովհաննէս-Սմբատի «կտակը» նւիրողներից մէկը»³⁶, ինչը սակայն չի հաստատուում սկզբնաղբւրներով։ Իսկ մէկ ուրիշ հետազոտողի կարծիքով «Պետրոս կաթողիկոսը, Գրիգոր Մագիստրոսը, Վեստ Սարգիսը նպատակ ունէին վերացնել Բագրատունեաց թագաւորութիւնը եւ իշխանութիւնը վերցնել իրենց ձեռքը։ Նրանք իրենց նպատակն իրագործելու համար վճռական յարաբերութիւնների մէջ էին մտել Բիւզանդական կայսրութեան հետ»³⁷։

³³ Նոյն տեղում, էջ 669։

³⁴ Նոյն տեղում, էջ 679։

³⁵ Արիստակէս Լաստիվերտցի, էջ 62։

³⁶ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ Ա., Դրուագներ հայ ազատագրական մտքի պատմութեան, I, Երեւան, 1957, էջ 136։

³⁷ Տէ'ս ՄՆԱՅԱԿԱՆԵԱՆ Ա., Թոնդրակեան շարժման մի քանի գլխաւոր հարցերի մասին («ՀՄՍԻ ԳԱ Տեղեկագիր (Հաս. գիտ.)», 1954, N 3, էջ 74)։ Հետագայում նա հրաժարուեց այս տեսակէտից (տէ'ս «Հայրենիքի ձայն» շաբաթաթերթ, 1968 թ. օգոստ. 21-ի համարը)։

Գրիգորը ստիպուած եղաւ իր տիրոյթները փոխանակել Միջագետքի հետ: Արիստակէս Հաստիվերոցցու վկայութեամբ, նա իր կալուածները յանձնում է կայսեր, «եւ մեծարեալ ի նմանէ՝ առնու զպատիւ մագիստրոսութեան, եւ գտեղիս քնակութեան ի սահմանս Միջագետաց գիւղս եւ քաղաքս, գրով եւ ոսկի մատանեալ»³⁸: Հասկանալի է, Մագիստրոսն, ինչպէս եւ Գագիկ Բ. դատապարտուեցին աքսորի: Սակայն Մագիստրոսը երբեք չը համակերպուեց այդ կացութեանը, եւ ոչ էլ Հայոց թագաւորութեան վերացման իրողութեանը: Նրա հոգուն ծանրացած էր իր հայրենիքի դէմ դաւադրութիւն նիւթած կայսեր շնորհած պաշտօնը, որի պատճառով նա ստիպուած եղաւ մօտ 13 տարի կրել տարագրութեան յոգնաշխատ լուծը, ծանր մտածումներով լի կացութեան դառնութիւնը: Սակայն իր գաղափարների մէջ նա մնաց անյողողող: Հայրենակորոյս Գրիգոր Մագիստրոսը յոյսը չը կորցրեց Հայոց թագաւորութեան վերականգնման անստոյգ թուացող հեռանկարի նկատմամբ: Ոգեկոչելով հայոց հերոսական անցեալն ու հայոց թագաւորների փառքը, նա կարծում էր, որ տակաւին կանգուն է Հայկի ու Արշակ արքայի երկիրը, վերականգնուելու է Հայոց թագաւորութիւնը, «եւ թէպէտեւ ոմանց անարի եւ անգօր գոյ, սակայն տիրապետեալ տանս Թորգոմեան, պահելով զաթոռն»³⁹: Ընդ որում Մագիստրոսը թէեւ յունական գիտութեան եւ մշակոյթի ջատագովն էր, սակայն միշտ դիմադիր դիրքաւորում ունէր Բիւզանդիայի նուաճողական նկրտումներին նկատմամբ: Ուշագրաւ փաստ է, որ դեռեւս Ռոմանոս Գ. կայսեր (1028-1034) օրօք Մագիստրոսն իր որդուն կոչ էր անում ռազմի ելնել Հայաստանը շահատակող բիւզանդական Նիկողոս զօրապետի դէմ: Որդուն ուղղուած բանաստեղծութեան մէջ Մագիստրոսն այդ զօրապետին համարում է «աւարառոյ, աւերող»: Որդուն ոգեկոչելու միտումով նա ոգեկոչում է հայոց քաջապանծ նախնի «Թորգոմեան» Հայկին, գրելով.

Արդ միլարեայն դու պնդեա՛ զլայնալիճ հայրենիճ.

Զերեքեւեանն դու միտեա՛, յառաջ մատի՛ր եւ քաղեա՛.

Այս քեզ Բէլայն հաս հանդէս եւ Թորգոմեանն Հայկայ...⁴⁰

³⁸ ԱՐԻՍՏԱԿԵՍ ԼԱՍՏԻՎԵՐՏՅԻ, էջ 62.

³⁹ Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերը, էջ 61.

⁴⁰ Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերը, էջ 234.

Մագիստրոսն ի դէմս Նիկողայսի, նկատի ունի Վասպուրականի կառավարիչ (1030-ական թթ.) Նիկողայոս Խրիսեղիոս Բուղարին, որին յիշում է Կեդրենոսը⁴¹ : Վասպուրականի այս կառավարիչը ջանում էր ընդլայնել Բիւզանդիայի սահմանները դէպի հիւսիս՝ Բագրատունիների Հայոց թագաւորութիւնը: Նրա այդ մտայղացումը կոահելով, Մագիստրոսը որդուն կոչ է արել դիմակայել նրան⁴² :

Գրիգոր Մագիստրոսը ջանքեր չխնայեց հայրենիքի միասնութիւնը, անկախութիւնը պահպանելու համար: Այս մասին նա գրում է Անիի Սարգիս վարդապետին ուղղած թղթում⁴³ : Նա ծանր տարաւ Բագրատունեաց թագաւորութեան անկումն ու դրան հետեւած իրողութիւնները: Հօրեղբօր մահուան առթիւ սիւնեաց հովուապետին գրած նամակում Գրիգորը նախ շեշտում է Միջագետքի կառավարիչի պաշտօնին իր խաչումը լինելու հանդամանքը, գեղում իր խոցուած հոգին, նշելով, որ զրկուած է հայրենի ժառանգութիւնից, եւ մատնել է թշուառական ու անյոյս կացութեան⁴⁴ : Ըմբոստաձայն այս թղթում յառնում են նրա հայրենաբաղձ էութիւնն ու հաւատամքը, տոհմասիրութիւնը, ի հարկէ նաեւ ազատաշունչ գաղափարները:

Գրիգոր Մագիստրոսը Միջագետքի կառավարիչ եղած ժամանակ ամէն գնով ջանում էր պաշտպանել Հայաստանը թուրք-սելջուկեան հրոսակներից: 1048 թ. սելջուկ-թուրքական զօրքը Ատրպատականի կողմից ներխուժեց Հայաստանի Բասէն եւ Կարին գաւառներ, սրածելով ու աւարի մատնելով քրիստոնեայ բնակչութեանը: Բիւզանդական բանակները Վասպուրականի կատապան Ահարոն Բուղարի եւ Անիի ու Իբերիայի բանակաթեմի կառավարիչ, ծագումով հայ Կեկամենոսի գլխավորութեամբ անյաջող դիմադրութիւն ցոյց տուեցին սելջուկ-թուրքերին⁴⁵, որոնք գրաւեցին Արծն վաճառաչահ քաղաքը, կոտորելով նրա բազմա-

⁴¹ Տէ՛ս ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՍԿԻԼԻՅԵՍ, *Թարգմ., առաջաբան եւ ծանօթագրութիւններ* Հր. Բարթիկեանի, Երեւան, 1979, էջ 111:

⁴² Տէ՛ս ԲԱՐԹԻԿԵԱՆ ՀՐ., Գրիգոր Մագիստրոսի քաղաքական կողմնորոշման հարցի շուրջը («Էջեր հայ ժողովրդի պատմութեան եւ բանասիրութեան», յօդուածների ժողովածու, Երեւան, 1971, էջ 68-72):

⁴³ Տէ՛ս Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերը, էջ 55:

⁴⁴ Տէ՛ս նոյն տեղում, էջ 36:

⁴⁵ Տէ՛ս ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՍԿԻԼԻՅԵՍ, էջ 158-161:

հազար բնակիչներին⁴⁶։ Զարհուրելի կոտորածի մասին ցնցող տողեր է թողել Արիստակէս Լաստիվերտցին՝ այդ սպանդի ականատեւը, որը հաւաստում է թէ՛ «աջօք մերովք տեսաք եւ ընդ փորձ չարեացն անցաք»⁴⁷։ Թւում էր, թէ ահաւոր դէպքերը պէտք է միաբանէին քրիստոնեաներին։ Հարկաւ, բիւզանդական զօրքին օգնութեան փութացին նաեւ վրացիները՝ Լիպարիտ իշխանի, եւ հայերը՝ Գրիգոր Մագիստրոսի գլխաւորութեամբ։ Սելջուկ-թուրքերի դէմ մարտնչող Կեկաւմէնոսի եւ Ահարոն Բուլղարի գլխաւորած 60 հազար զօրայիններին նախ միացաւ Գրիգոր Մագիստրոսը՝ «Հայոց հզօր իշխանն, որ ունէր զպատիւ մագիստրոսութեան»⁴⁷։ 1048 թ. սեպտեմբերի 18-ին Բասէնի դաշտում տեղի ունեցած ճակատամարտում զրսեւորուեց բիւզանդական զօրապետների անմիաբանութիւնը։ Մարտի թունդ պահին Ահարոն Բուլղարն իր զօրաբաժնով նահանջեց, պատճառ դառնալով քրիստոնեայ զօրքի ծանր պարտութեան⁴⁸։

Գրիգոր Մագիստրոսը Բասէնի աղէտից յետոյ չդադարեցրեց դիմակայութիւնը թուրք-սելջուկներին։ Մարգիս վարդապետին ուղղած թղթում նա գրում է, որ թուրքերից («Հարաւային բռնութիւնից») պաշտպանել է ոչ միայն Միջագետքը, այլեւ Վասպուրականը, Տարօնը, ապահովելով նրանց խաղաղութիւնն ու պատշաճ օրինակարգը։ «Հարցիր,- կարդում ենք այդ թղթ-թում,- ընդ բոլոր Յարեթեան ևահանգի, զի՞նչ յաւուրսս յայտոսիկ ի բոլոր տանս Մարդպետական եղեալ գործառնութիւնը՝ ի քաղաքս եւ ի գեղեակս, յաւանս եւ ի գիւղս, յանապատրս եւ ի պատս, ի բոլոր տնօրինական առաջարկութիւնս կամ ի հարաւային բռնութեանն խաղաղանալս, զինչ եւ ի Միջագետքս...»⁴⁹։

Վարդան Արեւելցին նոյնպէս Գրիգոր Մագիստրոսին Միջագետքի դուքս նշանակելուց յետոյ շեշտում է սելջուկ-թուրքերի դէմ նրա պայքարը։ Պատմագիրը գրում է, որ Միջագետքի դուքս նշանակուած Գրիգոր Մագիստրոսը «առնու ընդ իւր գԱպիրատն զիշխանն Վրաց, եւ այլ եւս երկու Մաժիստրոսս, եւ

⁴⁶ Տէ՛ս նոյն տեղում, էջ 160, ՄԱՏԹԵՆՍ ՈՒՌՀԱՅԵՑԻ, էջ 103։

⁴⁷ Տէ՛ս ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ԼԱՍՏԻՎԵՐՏՑԻ, էջ 80։ Տէ՛ս նաեւ ՄԱՏԹԵՆՍ ՈՒՌՀԱՅԵՑԻ, էջ 107։

⁴⁸ Տէ՛ս ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ԼԱՍՏԻՎԵՐՏՑԻ, էջ 81։

⁴⁹ Գրիգոր Մագիստրոսի քրթերը, էջ 65։

երթայ ընդդէմ Բրեհիմայ գորագլխի Տուղրիլ-Բէգ սուլտանին»⁵⁰:

Գրիգոր Մազիստրոսը քաջ գիտակցում էր, որ սելջուկ-թուրքերն առաջին հերթին սպառնում են Հայաստանին, որը Բիւզանդիայի նենգադրուժ քաղաքականութեան պատճառով փաստօրէն մնում էր անպաշտպան: Իրենք՝ թուրք-սելջուկները եւս տեղեակ էին Հայաստանում ստեղծուած կացութեանը: Դրանից խրախուսուելով Տուղրիլի զորապետներ Իբրահիմ Յանալն ու Գթըլմուշը 1048 թ. յարձակուեցին Վասպուրականի եւ յարակից շըրջանների վրայ: Նրանք,- գրում է Ժամանակակից պատմիչը,- «ելեալ ի գաւառն Վասպուրականի, յարձակեցան ի վերայ քրիստոնէից իբրեւ գալլս քաղցեալս անյագեալս ի կերակրոյ...»⁵¹: Թուրքական այդ զորախմբերը, ինչպէս հաղորդում է Ուռհայեցին,- «անթիւ քաղմութեամբ գան ի յաշխարհն Հայոց, վասն զի ի ձեռացն Հռոմոնց գիտացին անտէր եւ անպահապան գամեմայն աշխարհն Հայոց. զի գարս քաջս եւ զհօրս քակեալ հանին յարեւելից Հռոմմէ...»⁵²:

Բագրատունեաց թագաւորութեան բարձումից յետոյ Բիւզանդիան վերացրեց նաեւ Հայոց պետականութեան յենարանը՝ կաթողիկոսական իշխանութիւնը: Քաղաքականապէս եւ հոգեւորապէս գլխատուած Հայաստանը դիւրութեամբ աւար դարձաւ սելջուկ-թուրքական նուաճողների համար: Այդ օրհասական իրավիճակում Գրիգոր Մազիստրոսը ամէն ջանք ի գործ դրեց հայրենիքը պաշտպանելու համար: Նա 1050-ական թթ. պայքար է ծաւալում թոնդրակեան աղանդի դէմ, որին յարում էին նաեւ Հայաստանում մնացած ազատ դասի որոշ ներկայացուցիչներ, խարխըլելով ոչ միայն Հայոց եկեղեցու, այլեւ աւատատիրական համակարգի հիմքերը, էլ աւելի ջլատելով երկրի առանց այդ էլ խիստ նուազած պաշտպանունակութիւնը: Եկեղեցին, նրա ծխակարգը, դաւանաբանութիւնը թոնդրակեցիների կողմից մերժելը⁵³ հաւասարազօր էր համարւում Հայ հասարակութեան հոգեւոր համագոյութեան, նրա միասնութեան, Եկեղեցու դարաւոր հիմքերի խարխւման⁵⁴: Գրիգոր Մազիստրոսը գործում էր Բիւզան-

⁵⁰ ՎԱՌԴԱՆ ԱՐԵՒԵԼՑԻ, էջ 99.

⁵¹ ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ԼԱՍՏԻՎԵՐՏՅԻ, էջ 65.

⁵² ՄԱՏԹԷՈՍ ՈՒՌՀԱՅԵՑԻ, էջ 102.

⁵³ ՏԷՄ Գրիգոր Մազիստրոսի թղթերը, էջ 154-155, 164, 168.

⁵⁴ ՏԵՄ ԽԱՉԵՐԵԱՆ Լ., Գրիգոր Պահլաւունի Մազիստրոս (985-1058 թթ.), Լոս Անճելըս, 1987, էջ 227.

դիպյի կայսեր հրամանով⁵⁵, սակայն, ինչպէս հաւատարմ է նա, աղանդաւորներէրից «ոչ զոք վնասեցաք մարմնական պատուհասիւք, քեպէտեւ յօրէնսն հրամայէ զվերջին պատուհասն կրել նոցա»⁵⁶: Աւելին, Մագիստրոսը ընդառաջեց այն թոնդրակեաննէրին, ովքեր հրաժարուեցին իրենց հայեացքներէրից եւ վերադարձան Հայոց եկեղեցու դիրկը: Նրա հրամանով հազարից աւելի աղանդաւորներ վերամկրտուեցին⁵⁷:

Գրիգոր Մագիստրոսը Հայոց եկեղեցու հայրերին յորդորում էր չմեկուսանալ ժողովրդից, լինել համերաշխ, ֆանքեր ներդնել երկրի միասնութիւնն ու ամբողջականութիւնը պահպանելու համար: Ուշագրաւ է, որ նա Մովսէս Գրիգոր եպիսկոպոսին ուղարկած նամակում այն միտքն է արտայայտում, որ Աստուծոյ պատուիրաններէրից ամենագլխաւորը հայրենիքի սահմանները պահպանելու պատգամն է⁵⁸: Անշուշտ, պատահական չէր, որ Մոնոմախ կայսրը Հայոց թագաւորի եւ կաթողիկոսի հետ հայրենիքից արտաքսեց նաեւ Գրիգոր Մագիստրոսին: Այդպիսով կայսրը չառարկեց հաւատակից հօր հարեւանի հանդէպ հայերի տաժաժ վստահութիւնը, եւ նպատակադրուեց քաղաքականապէս եւ հոգեւորապէս գլխատել Հայաստանը: Բիւզանդական իշխանութիւններն իրենց որոգայթները հիւսում էին Վեստ Սարգսի միջոցով եւ քաջատեղեակ էին, որ հայոց երեք առաջնորդները՝ Գագիկ արքան, կաթողիկոսը եւ Գրիգոր Բջնեցի Մագիստրոսը կայսրութեան եւ նրա եկեղեցու հանդէպ հակոտնեայ դիրքերում են (Պետրոս կաթողիկոսը դէմ էր երկու եկեղեցիների դաւանական միութեանը, ուստի նա եւս արտաքսուեց): Ի դէպ՝ նշելի է նաեւ այն փաստը, որ Գրիգոր Մագիստրոսը՝ հայրենի աւանդոյթի նուիրեալն ու պահպանը, պետականօրէն օրինապատշաճ իր վարքագծի ծիրում երբեք չդաւեց իր կոչմանը եւ չթղթակցեց Վեստ Սարգսի հետ, թէեւ, վերջինս, ինչպէս նշուեց, իր փեսան էր, բայց իր անձնապատան քաղաքական շահախնդրութիւններով իրենցից վանեց նաեւ աներոջը:

Հայրենասէր հոսանքի հոգին՝ Վահրամ Պահլաւունին նոյնպէս դարձաւ կայսրութեան դաւադիր խաղերի զոհը եւ Հայոց թագաւորութեան վերացումից յետոյ զինուորագրուելով կայսրու-

⁵⁵ Տե՛ս Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերը, էջ 158:

⁵⁶ Նոյն տեղում, էջ 162:

⁵⁷ Տե՛ս նոյն տեղում, էջ 158:

⁵⁸ Տե՛ս նոյն տեղում, էջ 91, 101 եւ այլն:

Թեանը, ցո՛հ գնաց Դուինի ամիրայի դէմ նրա յարուցած պատե-
րազմում⁵⁹։ Թւում էր, թէ Բիւզանդիայի կայսրը հասաւ իր նպա-
տակին։ Հայաստանը կորցրեց իր պետականութիւնը եւ հպատա-
կուեց նրա կամքին։ Սակայն Հայոց Թագաւորութեան բարձումը
էականօրէն կանխորոշեց նաեւ կայսրութեան քաղաքական ճակա-
տագիրը։

Գրիգոր Մագիստրոսը Պաշլաուկեաց փառապանծ տան
շնորհագուն զաւակը, Հայոց մտաշխարհի կարկառուն ներկայա-
ցուցիչն ու առաջնորդը, ծանր ապրեց Հայրենիքին պատուհա-
սուած դժբախտութիւնը եւ բոլորանուէր ջանքերով աշխատեց նը-
րանից հեռու վանել Թուրքական ցեղերի օրհասաբեր շահատա-
կութիւնները։ Մեծակորով գործչի, ներհուն գիտնականի կեանքը
յիրաւի ոգու մեծագործութիւն էր։

ՎՐԷԺ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

The Political Belief of Grigor Magistros

VREJ VARDANYAN

(summary)

The political stand and belief of Grigor Magistros formed under his father's, the famous general Vasak Bahlavouni's, and his uncle's, commander Vahram's, adherent effects.

During the agony of his homeland, in the year 1043, Grigor Magistros with his relatives and other fellow noblemen crowned Gagik 2nd as the new king of the Bakradounian throne. Magistros stood beside the crowned king and faced the decentralized internal forces and fought back foreign "Seljuk – Turkish" attacks.

Magistros opposed emperor Monomakhos's invitation for Gagik to visit Constantinople. Because of this opposition, Magistros became a victim of the Emperor's conspiracy and was sent to Mesopotamia for 13 years as the emperor's employee. During that period, he continued his patriotic defense against the "Seljuk-Turkish" attacks, protecting the Southern provinces of Armenia.